

dar gelen bir zeyil yazılmıştır. Aslı üç cilt olan eserin 645 (1247) tarihine kadar olan kısmı Cemâleddin eş-Şeyyâl (I-III, Kahire 1953-1960), devamı ise Haseneyn Muhammed Rebî' (IV-V, Kahire 1972-1977) tarafından neşredilmiştir. Bu neşrin 615-628 (1218-1231) yıllarını kapsayan IV. cildini Pervîz Atabekî Farsça'ya çevirmiştir (Tahran 1369). 2. *et-Târîhu's-Şâlihî*. Eyyûbî Sultanı el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb'a ithafen yazılmaya başlanan eser sultanın oğlu Turan Şah döneminde tamamlanmıştır. İki bölümden meydana gelen eserin birinci bölümü Taberî'nin *Târîh*'inden ihtisar edilmiştir. Bu bölüm, İbn Cerîr et-Taberî'nin ölüm yılı olan 310'da (923) sona erer. İkinci bölümde, Fâtımîler'den itibaren Necmeddin Eyyûb'un 636 (1239) yılında Dimaşk'ta sultan olmasına kadar geçen dönem özet halinde anlatılmıştır. Müellif burada da İbnü'l-Esîr ve İbnü'l-Kalânîsi gibi tarihçilerden istifade etmiştir. Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan *et-Târîhu's-Şâlihî*'nin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fâtih, nr. 4224) kayıtlıdır (diğer nüshalar için bk. Şâkir Mustafa, IV, 35). Eserin *Müferricü'l-kürûb*'da adı geçen *et-Târîhu'l-kebîr* ile aynı kitap olup olmadığı tartışmalıdır (a.g.e., a.y.; Şeşen, s. 155; *DMBİ*, V, 64). 3. *Tecrîdü'l-Eğânî min zikri'l-meşâliş ve'l-meşânî*. Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'ye ait eserin muhtasarı olup Hama hâkimi II. el-Melikü'l-Mansûr Muhammed adına yazılmıştır. Müellif, eserin mukaddimesinde *el-Eğânî*'deki gereksiz ayrıntı ve tekrarları çıkardığını, bazı kapalı ifadeleri açıkladığını belirtmiştir. İbn Vâsîl, 666 (1268) yılı civarında tamamladığı eserine Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin biyografisini de eklemiştir. *Tecrîdü'l-Eğânî* Tâhâ Hüseyin ve İbrâhim el-Ebyârî tarafından yayımlanmıştır (I-VI, Kahire 1955-1963). 4. *ed-Dürrü'n-nâzîd fi şerhi'l-Kaşîd*. Cemâleddin İbnü'l-Hâcib'in aruza dair *el-Mağsadü'l-celîl fi 'ilmi'l-Halîl* adlı eserinin şerhidir (nşr. Muhammed Âmir Ahmed Hasan, Minye 1987). 5. *el-Enberûriyye (Nuḥbetü'l-fiker)*. İbn Vâsîl'in 659'da (1261) Sicilya Kralı Manfred'e ithafen yazmış olduğu mantık kitabı olup bir nüshası Yale Üniversitesi Kütüphanesi'nde (nr. L-103) kayıtlıdır (Nemoy, s. 149). 6. *Naẓmü'd-dürr fi'l-havâdis ve's-siyer*. Son Eyyûbî sultanı el-Melikü'l-Muazzam Tûran Şah adına yazılmış bir İslâm tarihi olup günümüze ulaşan bazı kısımları Chester Beatty Library'de (nr. 5264) bulunmaktadır (Arberry, VII, plate 194). 7. *Şerḥu'l-Cümele*. Efdalüddin el-Hüncî'nin mantığa

dair kitabının şerhi olup bir nüshası Yale Üniversitesi Kütüphanesi'nde (nr. L-104) kayıtlıdır (Nemoy, s. 150). İbn Vâsîl'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *et-Târîhu'l-kebîr*, *Muḥtaşarü'l-Erba'în*, *Muḥtaşarü'l-Edviyeti'l-müf-rede*, *Muḥtaşarü'l-Mecistî*, *Hidâyetü'l-elbâb*, *Şerḥu'l-Mücez*, *Risâle fi 'ilmi'l-menâzir*, *Ḥaşâ'îşü'l-enbiyâ'* (Safedî, *el-Vâfi*, III, 85-86; *İzâhu'l-meknûn*, I, 430; *DMBİ*, V, 64).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Vâsîl, *Müferricü'l-kürûb*, I, 28, 33, 42, 61, 72-75, 197, 204, 210, 211, 228, 278, 280, 282-284, 407-408; III, 5, 17, 25, 48, 51, 54, 93, 134-135, 146, 148, 228; IV, 134, 184, 214, 227, 233, 243-244, 248, 256-257, 311-312, 330; V, 13-14, 18, 34-35, 39, 90, 111-112, 323-325, 333-334; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 1-22; Ebû'l-Fidâ, *el-Muḥtaşar* (nşr. Mahmûd Deyyûb), Beyrut 1417/1997, II, 376-378; Safedî, *el-Vâfi*, III, 85-86; a.mlf., *Nektû'l-himyân* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Kahire 1329/1911, s. 250-251; İsnevî, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 554-555; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 108-109; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1772; Cl. Cahen, *La Syrie du nord à l'époque des croisades et la principauté franque d'Antioche*, Paris 1940, s. 68-70; a.mlf., "Les chroniques arabes concernant la Syrie, l'Égypte et la Mésopotamie", *REI*, IV (1936), s. 333-362; a.mlf., "Kitâbü Müferricü'l-kürûb fî-aḥbâri Benî Eyyûb" (trc. Lutfî Süsâm - Râşid Fudayl), *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb Câmî'atü'l-İskenderiyye*, X, İskenderiye 1956, s. 115-118; Brockelmann, *GAL*, I, 393; *Suppl.*, I, 555; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 138-139; *İzâhu'l-meknûn*, I, 430; L. Nemoy, *Arabic Manuscripts in the Yale University Library*, New Haven 1956, s. 149-150; Kehâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, III, 310; Abbas el-Azzâvî, *et-Ta'rif bi'l-mü'errihîn*, Bağdad 1376/1957, s. 129-131; M. Hilmy M. Ahmad, "Some Notes on Arabic Historiography During the Zengid and Ayyubid Periods (521/1127-648/1250)", *The Historians of the Middle East* (ed. B. Lewis - P. M. Holt), London 1962, s. 94-95; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library A Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1964, VII, plate 194; N. Elisséeff, *Nûr ad-Dîn*, Damas 1967, I, 60-62; A. Shiloah, *The Theory of Music in Arabic Writing*, München 1979, s. 150; Hüseyin Hasan, *A'lâmü't-Temîm*, Beyrut 1980, s. 569-570; Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-mü'errihîn*, Beyrut 1993, IV, 34-37; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 133-134; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 154-156; Salah el-Beheiry, "Le décret de nomination de l'historien Ibn Vâsîl au poste de professeur de la mosquée al-Aqmar", *Alsl.*, XII (1974), s. 85-94; Adnan Sâdık Erzi, "İbn Vâsîl", *İA*, V/2, s. 833-835; Gamal el-Din el-Shayyal, "İbn Vâsîl", *El* (İng.), III, 967; Abdullah Azîmâî - Ali Beyyât, "İbn Vâsîl", *DMBİ*, V, 62-64.

CENGİZ TOMAR

İBN VÂZİH el-YA'KÛBÎ

(bk. YA'KÛBÎ).

İBN VED'ÂN

(ابن ودعان)

Ebû Nasr Muhammed b. Ali
b. Ubeydillâh b. Ved'ân el-Mevsîlî
(ö. 494/1100)

Muhaddis ve kadı.

15 Şâban 402'de (12 Mart 1012) Musul'da doğdu. Küçük yaştan itibaren hadis dinlemeye başladı. Tahsilini ilerletmek için seyahate çıktı ve defalarca Bağdat'a gidip geldi. Son yolculuğunu ölümünden çok kısa bir süre önce gerçekleştirdi. Başta amcası Ebû'l-Feth Ahmed b. Ubeydullah olmak üzere Muhammed b. Ali b. Bahşel, Hüseyin b. Muhammed b. Ca'fer es-Sayrafi gibi hocalardan istifade etti. Kendisinden Ebû Tâhir es-Silefi, Irak'ta Ebû Abdullah el-Belhî, Mısır'da Muhammed el-Hâdî, Hicaz'da İsmâil b. Muhammed en-Nisâbüri, Vecih b. Tâhir eş-Şehhâmî, Diyarbekir'de Mervân b. Ali et-Tanzî ve diğerleri hadis dinleyip rivayetle bulundular. Kadı, hâkim gibi unvanlarla da anılan İbn Ved'ân Muharrem 494'te (Kasım 1100) Musul'da vefat etti. Ölüm tarihinin *Keşfü'z-zunûn*'da (I, 715) ve *İzâhu'l-meknûn*'da (I, 431) 594 (1198) olarak verilmesi yanlıştır.

Öğrencisi Silefi ve kendisiyle görüştüğü halde ondan rivayeti uygun bulmayan İbn Nâsir es-Selâmî tarafından yalancılık ve hadis uydurmakla suçlanan İbn Ved'ân'ı Zehebi, mevzû olduğunu belirttiği *el-Erba'ûn*'u ile meşhur olması sebebiyle *A'lâmü'n-nübelâ'* adlı eserine aldığını söylemekte (XIX, 165), *Mizânü'l-i'tidâl*'de ise onun sika olmadığını ve kendisine güvenilmeyeceğini ifade etmektedir (III, 657). Her ne kadar, "İbn Ved'ân'ın sika râvilerden yaptığı rivayetler doğrudur" denilmişse de (Sem'ânî, V, 580; İbnü'l-Esîr, III, 356) uydurma rivayetlerle dolu olan eseri kendisini cerhedenlerin haklılığını göstermektedir.

İbn Ved'ân'ın 473'te (1080-81) Bağdat'a getirdiği belirtilen *el-Erba'üne'l-Ved'ânîyye* adlı eser, Hz. Peygamber'in zühd ve ahlâka dair konuşmalarından derlendiği iddia edildiği için *Huṭabü'l-erba'în* (*Erba'üne ḥadîş fi'l-ḥuṭab ve'l-mev'iza*) adıyla da anılmakta olup aslında hadisten hiç anlamayan ve kendisi gibi bir yalancı olduğu ifade edilen Zeyd b. Rifâa el-Hâşimî'ye aittir. Zeyd b. Rifâa'nın, Resûl-i Ekrem'in hadislerine bazı filozofların hikmetli sözlerini karıştırmak ve senedlerine genellikle meğhul râviler ilâve etmek suretiyle meydana getirdiği bu risâleyi

İbn Ved'ân'ın amcası Ebû'l-Feth Ahmed b. Ubeydullah ondan çalarak üzerinde bazı değişiklikler yapmış. İbn Ved'ân da eseri amcasından dinleyerek rivayet etmiştir (İbnü'l-Cevzî, XVII, 71). *el-Erba'üne'l-Ved'âniyye*'nin ve Abdülazîz b. Ahmed el-Bârcilgî (ö. 750/1349) tarafından yapılan şerhinin çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası vardır (Kettânî, s. 204; Brockelmann, GAL, I, 435; Suppl., I, 602). Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî tarafından neşredilen eseri (*Mecmû'u'l-erba'în* içinde, Kahire 1952, s. 325-340) Sultan Ahmed Camii başıamamı Mehmed Şefik Arvâsî tahkik ederek önce Arapça metnini neşretmiş (İstanbul 1965), ardından kitabı Türkçe tercümesi ve şerhiyle birlikte yeniden yayımlamıştır (İstanbul 1965). Ali Hasan Ali Abdülhamîd de önemli dipnotları ilâve ederek risâlenin yeni bir neşrini gerçekleştirmiştir (Beyrut 1407/1987).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ved'ân, *el-Erba'üne'l-Ved'âniyyetü'l-mevzû'a* (nşr. Ali Hasan Ali Abdülhamîd, Beyrut 1407/1987, neşredenin girişi, s. 13-22; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 580; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XVII, 71; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, III, 356; a.mlf., *el-Kâmil*, X, 327; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 164-167; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 657-659; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 491-500*, s. 199-201; a.mlf., *el-Muğnî*, II, 618; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 141-142; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 305-306; *Keşfü'z-zunûn*, I, 60, 175; *İzâhu'l-meknûn*, I, 431; *Hediyyetü'l-ârifîn*, II, 78; Brockelmann, GAL, I, 435; Suppl., I, 602; Yûsuf en-Nebhânî, *Mecmû'u'l-erba'îne erba'în min eḥâdîsi seyidi'l-mürselin*, Kahire 1372/1952, s. 325-340; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 204; "İbn Ved'ân", *DMBİ*, V, 76-77.

EMİN ÂŞIKKUTLU

İBN VEHB

(ابن وهب)

Ebû Muhammed Abdullah b. Vebh b. Müslim el-Fihri el-Mısıri (ö. 197/813)

İmam Mâlik'in önde gelen talebelerinden, fakih ve muhaddis.

125 (743) yılında Kahire'de doğdu. Benî Fihri kabilesinin mevâlisindendir. On yedi yaşlarından itibaren ilim tahsiline başladı. İmam Mâlik, Leys b. Sa'd, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Abdülazîz el-Mâcişûn, İbn Cüreyc, Hayve b. Şüreyh, İbn Lehîa, Hanzale b. Ebû Süfyân el-Cumahî, Üsâme b. Zeyd el-Leysî gibi âlimlerden ders aldı. Nâfi' b. Abdurrahman'dan arz yoluyla kıraat öğrendi. Döneminde Medine'nin en büyük âlimi sayılan İbn Şihâb ez-Zührî'nin yirmi kadar talebesiyle, ayrıca tâbiîn devri âlimlerinden bazılarıyla

görüştü. Ders aldığı veya hadis dinlediği 400 civarındaki hocası arasında, ilk olarak 144 (762) yılında hac vazifesini yerine getirirken karşılaştığı ve ölümüne kadar irtibat halinde bulunduğu İmam Mâlik ile Leys b. Sa'd'ın özel bir yeri vardır. Bir rivayete göre yirmi dört, diğer bir rivayete göre ise otuz altı defa hacca gitmiş ve her defasında İmam Mâlik'le görüşmüştür. Kendisine gelen hadisleri İmam Mâlik ve Leys b. Sa'd'a arz ederek onların değerlendirmesine itibar etmiştir. Bu sebeple kaynaklarda, "Allah beni İmam Mâlik ve Leys ile kurtarmış olmasaydı mutlaka sapıklığa düşerdim" dediği, İmam Mâlik'in kendisine iltifat ettiği, âdeti olmadığı halde ona mektup yazarak bilgisine başvurduğu ifade edilmektedir. İbn Vebh, İmam Mâlik'in görüşlerini iyi bilen âlimlerden biridir. Nitekim İmam Mâlik vefat ettikten sonra bir meselede onun görüşü konusunda ihtilâf çıktığında Medineliler ya İbn Vebh'e mektup yazarlar veya Medine'ye gelmesini beklerlerdi. Bazıları, onun Mâlikî mezhebinin tedvin eden İbnü'l-Kâsım'dan daha iyi fıkıh bildiğini ileri sürerken öğrencilerinden Asbağ b. Ferec de İmam Mâlik'in öğrencileri içinde sünnet ve âsârı en iyi bilen kişinin İbn Vebh olduğunu söylemektedir.

İbn Vebh'den Abdurrahman b. Mehdî, Asbağ b. Ferec, Hâris b. Miskîn, Abdullah b. Abdülhakem, Ebû Abdullah İbn Abdülhakem, Ahmed b. İsâ et-Tüsterî, Rebî b. Süleyman el-Murâdî, Rebî b. Süleyman el-Cîzî, Harmele b. Yahyâ, Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî ve Sahnûn gibi âlimler hadis okumuş, hocaları Leys b. Sa'd ve İmam Mâlik de ondan hadis rivayet etmişlerdir. Hadis bilgisine duyulan güven sebebiyle derslerine büyük rağbet gösterilmiş, hatta bir defasında meydana gelen izdiham yüzünden İbn Vebh yaranamış ve bir daha hadis rivayet etmeyeceğine yemin etmiş, ancak daha sonra keffâret ödeyerek derslerini sürdürmüştür. İbn Vebh 25 Şâban 197 (1 Mayıs 813) tarihinde Kahire'de vefat etti. 195 veya 196'da öldüğü de kaydedilmektedir.

Takvâ sahibi olarak tanınan İbn Vebh'in hayatını ribâtlarda cihad etmekle, ayrıca öğretimle ve hacla geçirdiği kaydedilir. Bir ara kendisine teklif edilen kadılığı reddetmesinin temelinde onun bu kişiliğinin etkisini görmek mümkündür. İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Nesâî, İbn Adî ve Zehebî gibi hadis münekkitleri tarafından sika kabul edilmekle beraber bazıları onun zayıf kişilerden hadis rivayet ettiğine dikkat çekmişlerdir. Ahmed b. Hanbel, İbn Vebh'in sâlih bir âlim, fakih ve çok bilgili bir kişi

olduğunu söylerken Ebû Zûr'a er-Râzî onun rivayet ettiği 30.000 hadisi incelediğini, bunların içinde mevzû hadis bulunmadığı gibi münker bir hadise bile rastlamadığını, Zehebî de onun hüccet, hâfiz ve müctehid bir âlim olduğunu belirtir.

Kıraat, tefsir, hadis, fıkıh ve tarih konularında devrinin önde gelen âlimlerinden sayılan ve "dîvânü'l-ilm" olarak nitelenen İbn Vebh, özellikle Mısır ve Hicaz bölgesinin hadislerini toplamaya gayret göstermiş, bunların müsned ve maktûlalarını hem cemetmiş hem ezberleyip tasnif etmiştir. İbnü't-Taberî Hicaz, Şam ve Mısır bölgesindeki hadisleri ondan daha iyi bilen birini görmediğini söylemektedir. İbn Vebh'in 100.000'i aşkın hadisi şifahî olarak rivayet ettiği ve eserlerinde 20.000 civarında hadis topladığı belirtilmektedir.

Eserleri. 1. el-Câmi' fi'l-ḥadîs. İbn Vebh'in rivayet ettiği çeşitli konulara dair hadislerin yer aldığı bu eserin günümüze ulaşan ve yalnız birkaç bölümünü ihtiva eden Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'deki nüshası (Hadis, nr. 2201) önce J. David-Weill tarafından açıklamalarla birlikte (I-II, Kahire 1939-1948), daha sonra da Mustafa Hasan Hüseyin Muhammed Ebû'l-Hayr tarafından hadisleri tahrîc edilerek (I-II, Demâm 1416/1996) yayımlanmıştır. Bu neşirde tesbit edilen rivayet sayısı 717'dir. Eserin bir bölümü de Chester Beatty Library'de (nr. 3497) bulunmaktadır. Şam'da Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de mevcut (*Mecmû*, nr. 40, vr. 156-171) *el-Müsned* adını taşıyan yazma da bu eserin bir parçası olmalıdır. **2. Tefsîrü'l-Kur'ân.** İbn Vebh'in tefsirle ilgili rivayetleri derlediği bu eserdeki malzemenin müsnede benzer bir şekilde düzenlendiği görülmektedir. İbn Vebh'in rivayetleri ayrıca birçok tefsirde yer almıştır. Esere ait küçük bir kısmın Kayrevan'da el-Mektebetü'l-atîka'da bulunan nüshası, Miklos Muranyi tarafından rivayet ve râvileriyle ilgili kaynaklar gösterilmek suretiyle, Kur'an ilimlerine dair bölümler (*el-Ġâmi: Tafsîr al-Qur'ân* [Die Koranwissenschaften], Wiesbaden 1992) tefsir bölümü (*al-Ġâmi: Tafsîr al-Qur'ân* [Die Koranexegese], I-II, Wiesbaden 1993-1995) ayrı ayrı neşredilmiştir. **3. Kitâbü'l-Kader ve mâ verede fî zâlike mine'l-âşâr.** Kaderle ilgili yirmi hadis ve altı haberin Kaderiyye'ye reddiye amacıyla bir araya getirildiği eser Abdülazîz Abdurrahman Muhammed el-Useyim tarafından yayımlanmıştır (Mekke 1406/1986). İbn Vebh'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *el-Muvaṭṭa'ü'l-kebir*, *el-Muvaṭṭa'ü's-şagîr*, *Kitâbü'l-Cenâ'iz*, *Kitâbü Aḥvâli'l-kıyâme*,